

MARIA THUN'S ZAAIKALENDER 2015

De originele biologisch-dynamische zaai- en plantkalender
waarin zijn opgenomen de optimale dagen om diverse gewassen te zaaien,
te snoeien en te oogsten, alsmede aanwijzingen voor imkers

door
Maria en Matthias Thun

Thun, Maria, en Matthias Thun

Maria Thun's Zaaikalender 2015 – Zeist: Christofoor
ISBN 978 90 6038 740 5

Samenstelling: Matthias Thun en Christina Schmidt Rüdert
Vertaling: Diana Laan-Gradenwitz
Eindredactie, layout en zetwerk: Jaap Verheij
Additionele astronomische gegevens van
Wolfgang Held en Christian Maclean
Afbeeldingen omslag: istockphoto/infrontphoto; istockphoto/3sbworld
Oorspronkelijke titel: *Aussaattage*
© 2014 Aussaattage-Verlag Thun & Thun OHG
Nederlandse editie © 2014 Uitgeverij Christofoor,
Postbus 234, 3700 AE Zeist
www.uitgeverijchristofoor.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt, door middel van druk,
fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
*No part of this book may be reproduced in any form,
by print, photoprint, microfilm or any other means,
without written permission from the publisher.*

Voorwoord

‘Er is meer tussen hemel en aarde... dan waarvan uw wijsheid droomt.’ Sinds Shakespeare deze woorden neerschreef, zijn ze een vaste uitspraak geworden om de onbekendheid met de spirituele aspecten van het leven aan te duiden. ‘Tussen hemel en aarde’ bewegen de sterren en planeten. Een van de samenhangen van zon, maan, sterren en planeten met de levende natuur heeft Maria Thun (1922-2012) uitgewerkt in het door haar ontdekte systeem van wortel-, blad-, bloem-, en vruchtdagen. Deze samenhang tussen de stand van de maan ten opzichte van de sterren van de dierenriem en de ontwikkeling van de plant wordt in deze zaaikalender – nu door haar zoon Matthias – gepresenteerd. Het begin van die ontdekking lag ongetwijfeld in het opbouwen van een eigen verhouding tot zowel de vormtaal van de planten als tot de vormtaal van de sterrenhemel.

Bij een nauwe samenstand met een heldere ster of planeet is de gestage beweging naar links van de maan direct al te zien. Wie de moeite neemt de gang van de maan gedurende meerdere dagen achter elkaar te vervolgen, ontdekt de ‘reuzenstappen’

waarmee zij elke dag weer een deel van haar baan aflegt. Misschien lukt het je ook om in heldere nachten in de eerste maanden van het jaar de trage beweging van Jupiter tussen de sterren te volgen, of de sierlijke bogen te zien waarmee Venus langs de hemel trekt om in juli aan de avondhemel te verdwijnen en in augustus als morgenster weer tevoorschijn te komen.

Net zoals de zaaikalender een aansporing bevat om intensiever kennis te maken met de sterrenhemel, zo nodigt ze je ook uit de plantenwereld beter waar te nemen. Bij het volgen van de ontkieming van het zaad tot de te oogsten plant kun je opmerkzaam worden voor periodes van ‘inhouding’ of van ‘uitbundige voortgang’. Je ontwikkelt je eigen woordenschat om steeds preciezer – meer genuanceerd dan alleen maar groot of klein, snel of traag – de veranderingen die je ziet te karakteriseren.

Dit leren kennen en benoemen van de vormen en bewegingen in de sterrenwereld en de plantenwereld zijn stappen waarmee je jezelf bewust maakt van je ‘dromende wijsheid’.

Luc Ambagts, medewerker BD-Vereniging

Inleiding

Wij willen in deze uitgave van 2015 aan enkele thema's bijzondere aandacht schenken omdat lezers ons hierover vaak vragen stellen. Zo zullen we het uitgebreid hebben over rogge, van het uitzaaien van het graan tot het bakken van het brood.

Omdat niet alleen slakken maar ook coloradokevers onze boeren en tuinders steeds weer voor problemen stellen, zullen we het ook over het verassen en reguleren van deze plaaggeesten hebben.

Ook gaan we in op de vraag waarom op

Goede Vrijdag en Stille Zaterdag het werk met de planten en de aarde moet rusten.

De lezers van de Sloveense uitgave van de zaaikalender zijn zo vriendelijk geweest om ons hun ervaringen mee te delen, die we hierbij aan jullie doorgeven. We willen hen hierbij hartelijk danken voor hun bijdragen.

De kalender en de daarmee verbonden aanbevelingen zijn er natuurlijk ook. Rest ons jullie veel plezier te wensen bij het lezen, waarbij we hopen dat we met deze zaaikalender een bijdrage hebben kunnen leveren aan jullie werk met de aarde, de planten en de bijen.

Het jaarverloop kent vier jaargetijden. In de winter hebben we een soort ‘inhouden’ en ‘wachten’, het plantenleven komt bijna tot stilstand. In de lente is er het ontwaken van de natuur, het begin van weer een vreugdevolle groeiperiode. De zomer leidt tot de vorming en rijping van vruchten. De herfst sluit dit rijpingsproces af. Gedeeltelijk echter, zoals bij het wintergraan, het koolzaad of andere planten die de winter voor hun karakteristieke groei en vruchtvorming nodig hebben, is de herfst de tijd die voor de andere planten de lente is. Zij hebben voor een gezonde groei de kou van de winter nodig. In de winter komen zij wel in een soort tussentijdse rust, waarna ze echter in de eigenlijke lente sneller kunnen doorstarten. Deze planten zijn ook heel geschikt voor streken waar een snelle rijping in de zomer gewenst of noodzakelijk is.

Op deze manier is de herfst-winter-tijd voor de boer een soort voor-lente. Als hij zijn oogst heeft binnengehaald, is het alweer tijd voor de voorbereidingen voor het volgende gewas. Er wordt mest of com-

post naar het land gebracht, of misschien is er nog tijd voor het uitzaaien van een groenbemester. De voorbereidingen voor het komende jaar en voor de volgende groeiperiode worden gemaakt.

De winter verloopt in verschillende streken op aarde niet hetzelfde. In de ene streek is het een koude tijd met ijs en sneeuw, elders kan het een tijd van droogte en hitte zijn. Het is in ieder geval een tijd waarin men het werk met de aarde, de planten en de dieren kan overdenken en vooruit kan kijken naar stappen die genomen kunnen worden.

Dat betekent ook zoeken naar antwoorden op vragen die gedurende het jaar zijn ontstaan. Deze vragen zijn vaak gerelateerd aan het leven, aan de essentie van het leven of aan de levende natuur in het algemeen.

De herfst van 2013 was in onze streken erg nat. De gewassen op onze akkers – graan, koolzaad en aardappels – werden zo goed en zo kwaad als het ging geoogst, maar het graan was beschadigd door een regenperiode waaraan geen einde kwam. Veel stro en laat gemaaid hooi ging schimmelen en het wintergraan moest in veel te natte grond worden gezaaid.

Voor hobbytuinders was dat niet zo dramatisch, omdat ze tussen de regenperiodes door altijd nog kleine stukjes grond winterklaar konden maken.

De imkers zagen dat hun bijen minder stuifmeel binnenhaalden. Zij hoopten op een ‘normale’ winter met vorst en sneeuw, omdat de bijen dan stoppen met de verzorging van het broed, waardoor ook de aantasting door de varroamijt zou vermindern.

De winter waar bijna iedereen op hoopte bleef echter weg. Zou je alle gevallen sneeuw bij elkaar optellen, dan zal het misschien 30 cm zijn geweest. De gevallen sneeuw was telkens na enkele uren weer gesmolten.

Zou na de natte herfst en de warme winter de lente nat en koud of warm en droog worden?

De lente werd prachtig. De grond was nog voldoende vochtig van de winter, waardoor de groei snel op gang kwam. Het regende slechts sporadisch en boeren en tuinders konden zo vroeg als maar zelden mogelijk is met het bewerken van de grond en het zaaien beginnen. Een lente volgens het boekje. Met de imkers en hun bijenvolken ging het goed. De bijen vonden al vroeg rijkelijk stuifmeel en nectar, de volken groeiden snel en brachten een grote hoeveelheid honing binnen van de paardenbloemen en de fruitbloesems. Gedurende de ca. vijftig jaar dat ik als imker werkzaam ben, heb ik nog nooit zo'n vroege en rijke honingooft beleefd. Door de goede en snelle groei van de volken ontstond een duidelijke neiging tot zwermen, die leidde tot grote zwermen.

Deze prachtige lente ging echter over in een periode van zeer wisselvallig weer. Er was eerst een zeer droge periode, gevolgd door straffe wind, stormen en hevige regenval. Deze extremen lieten echter zien welke soorten koolzaad en gerst tegen zulk wisselvallig weer zijn opgewassen. Sommige koolzaadsoorten openden hun peulen en lieten de zaden vallen, ook al waren ze nog niet helemaal rijp. Bij sommige gerstsoorten braken al na een gewoon onweer de halmen af. Werd dit veroorzaakt door het soort gewas of lag het aan een schimmel-

aantasting? Andere koolzaad- en gerstsoorten stonden er goed bij en konden normaal worden geoogst.

Een vergelijkbare halmbreuk, die echter lang niet zo uitgesproken was, kende ik alleen van de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw. Maria Thun had in haar graanproeven twee nieuwe soorten opgenomen. Het waren de naakte gerst en de naakte haver, bij beide waren de kelkkafjes weggeteeld. Het gevolg was dat de halm erg zwak werd, waardoor de stevigheid verloren ging. Bovendien lagen de opbrengsten ongeveer 30% onder de opbrengsten van de gewone soorten met kaf. Dit alles zorgde ervoor dat deze soorten na een tijdje niet meer werden gebruikt.

Tegen halmbreuk en voor een goede houdbaarheid is het hoorn-kiezel-preparaat geschikt. Dit biologisch-dynamische landbouwpreparaat gebruik je op worteldagen in de namiddag wanneer het graan begint halmen te vormen. Het zorgt voor meer elasticiteit en stevigheid van de halm.



Biologisch-dynamische gerst met ongebroken halmen na een onweersbui

Rogge

Rogge is een van de oudste graansoorten. Het werd altijd daar gezaaid, waar de grond onvoldoende voedingsstoffen bevatte. Dit waren meestal grondsoorten met een klein aandeel klei, dus arme en lichte grond, bijvoorbeeld zandgrond, of zoals bij ons in Dexbach, verweerde leisteengrond. Nog tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw was rogge het standaard broodgraan voor lichte grond. Als vervanging van rogge werd in heuvelige gebieden, met name in het zuidelijke deel van Duitsland, ook graag spelt verbouwd, met name op akkers waar tarwe het niet zo goed deed. Pas toen de kunstmest definitief haar intrede had gedaan in de landbouw, werd er minder rogge verbouwd omdat dit gewas niet goed met kunstmest kan omgaan. De rogge groeit weliswaar goed, zelfs sneller, maar het gewas is daarna zo zwak dat het amper een gewoon onweer kan verdragen. De lange halmen met de zware korenaren gaan liggen, waardoor de oogst veel moeilijker wordt.

Rond deze tijd veranderde ook de smaak van de consumenten. Tarwebrood, dat eerst een soort luxeproduct was, nam de plaats in van roggebrood. Het is iets zoeter en varieert minder in smaak dan zuurdesembrood. Het is lichter, minder voedzaam en aangenamer om te eten, en zo nam tarwe geleidelijk de plaats in van rogge.

Net als spelt zijn er oude tarwesoorten die op lichte grond bijzonder goed groeien. Daarom wil ik op deze plaats de 'Hessische landtarwe' noemen. Je zou hem bijna als een 'tarwebroer' kunnen zien van de oude langstro-roggevariant. Hij werd tot in de jaren

zestig van de vorige eeuw verbouwd in streken die gezien de grondsoort en de weersomstandigheden minder geschikt waren voor de meer veeleisende tarwesoorten.

De landtarwe is een baardtarwe met lang stro. Deze variëteit is robuust, niet veeleisend en heeft een uitstekende bakkwaliteit. De stengel is vergelijkbaar met die van rogge: heel stevig en elastisch, zolang het gewas niet te veel bemest wordt. Om de windresistentie te verhogen – dit geldt ook voor rogge – kun je het gewas zodra het ca. 30-40 cm hoog is op worteldagen besproeien met het kiezelpreparaat. Doe dit echter niet wanneer de aren al tussen de bladeren tevoorschijn komen. Het zou dan de ontwikkeling van de aren verstoren.

In de begintijd van de biologisch-dynamische landbouw, die ontstond in 1924 in samenwerking met Rudolf Steiner, was nog niet bekend hoe je het kiezelpreparaat het beste kon gebruiken. Het preparaat werd op het gevoel gebruikt, zonder dat men echt iets wist over de werkingmogelijkheden van het preparaat op de planten. Het preparaat werd bijvoorbeeld gebruikt bij schimmels of ongedierte, of wanneer men het rijpingsproces wilde versnellen. In de loop van de tijd bleek echter dat men van verkeerde veronderstellingen uitging.

Pas vanaf de jaren vijftig werden doelgerichte proeven gedaan om meer over de werking ervan te weten te komen.

Het kiezelpreparaat moet tijdens een specifieke groeifase van de plant op de gewassen worden gesproeid. Dit moment is echter per gewas verschillend. Het sproeien



Rogge in het twee-bladstadium



Rijpe rogge

moet drie keer gebeuren met een tussenpoos van ongeveer negen dagen. De maandierenriem-impuls herhaalt zich ongeveer alle negen dagen. Alle negen dagen staat de maan bijvoorbeeld weer voor een water-/bladteken. Sla of spinazie zou je dan met het preparaat kunnen besproeien, achtereenvolgens bij de maan in Schorpioen, dan in Waterman en uiteindelijk in Kreeft.

Graansoorten, maar ook tomaten, komkommers en meloenen worden tijdens drie op elkaar volgende vruchtperiodes besproeid. Bijvoorbeeld de maan in Boogschutter, Ram en Leeuw.

De eerste besproeiing van het graan met het kiezelpreparaat geef je wanneer het graan het twee-bladstadium heeft bereikt. Na het eerste kiemblad is een tweede blad verschenen en dan besproei je op een vruchtdag de eerste keer. Na ongeveer 9 dagen sproei je de tweede keer op een vruchtdag en na weer 9 dagen de derde keer. Intussen zijn de halmen al gaan groeien.

Je begint al zo vroeg met sproeien bij graan omdat in het twee-bladstadium de aarvorming al word aangelegd, die dan door de kiezel wordt ondersteund. Dat uit

zich vervolgens in een betere kwaliteit en grotere oogst.

In enkele, vooral bergachtige streken, kan er soms sprake zijn van een vertraging van het rijpingsproces. Daarom werd nogal eens aanbevolen om de rijping met het kiezelpreparaat te versnellen. Dat bleek echter na verloop van tijd geen goed idee.

Het kiezelpreparaat zorgt altijd voor een groeisput. Tijdens het rijpingsproces is er echter sprake van een noodzakelijke ontvitalisering, die nodig is om de kwaliteit te verbeteren. Als je dus op het bijna rijpe graan – rogge is in deze fase extreem gevoelig – met het kiezelpreparaat sproeit, wordt de ontvitalisering onderbroken en slaat om in vitalisering. Als nu een iets intensievere regenperiode zou volgen, dan beginnen de roggekorrels in de bijna rijpe aren te kiemen, waarop je de rogge alleen nog als veevoer kunt gebruiken en niet om mee te bakken.

Het preparaat is dus geen wondergeneesmiddel dat je voor alles kan inzetten, maar komt daar het best tot zijn recht, waar de groei en vitaliteit van de plant ondersteund moeten worden.

Deze uiteenzetting laat zien hoe sensibel planten kunnen zijn. Zo robuust als rogge kan zijn, zo gevoelig is hij ook bij verkeerde verzorging.

Het verbouwen van rogge begint met het zaaien. Dat zou op vruchtdagen moeten plaatsvinden. Als je hem zaait voor vermeerdering, dan zijn de dagen dat de maan in Leeuw staat het gunstigste. Helaas heb je dan ook last van een sterkere groei van onkruid, omdat onkruid altijd meer opkomt als je de grond op Leeuwdagen bewerkt. Je hebt dan dus iets meer werk met de eg of schoffel.

Wanneer je de rogge ‘enkel’ voor brood zaait, dan is maan in Boogschutter het meest geschikt, omdat je hier het minst last van onkruid krijgt en dus minder werk.

Wanneer je niet de gelegenheid hebt om op vruchtdagen te zaaien, dan kan rogge – maar ook echt alleen rogge – ook op worteldagen worden gezaaid. De daaropvolgende werkzaamheden zoals schoffelen en eggen of besproeien met kiezel moeten dan echter wel weer op vruchtdagen plaatsvinden.

Voor het telen van een goede kwaliteit rogge is het aan te raden om rekening te houden met de grondsoort en met de planetenconstellaties. In deze zaaikalender wordt aangeraden planetenoccultaties te vermijden. Bij het optreden van een occultatie kan de planeet die door de maan is afgedekt zijn invloed niet uitoefenen. Occultaties leiden vaak tot verzwakking en beschadiging in de groei van de plant. Als je zaait tijdens een occultatie, dan heeft de rogge niet alleen meer last van groeistoornissen, maar zal bovendien ook eerder moederkoorn optreden. Wanneer je bij een occultatie tarwe

zaait, dan is het zeer waarschijnlijk dat aantasting met de schimmelziekte steenbrand volgt. Bijzonder problematisch wordt het, wanneer je voor het zaaien een goed tijdstip had uitgekozen en dan gaat oogsten tijdens een bedekking of verduistering. Dan wordt deze bedekkingsimpuls via het zaad naar de nieuwe teeltperiode gedragen of doorgegeven en dan zaai je zaad waaruit onvermijdelijk verzwakte en zieke planten tevoorschijn komen. In zulke gevallen helpen dan ook de verzorgingsmaatregelen in de vorm van besproeien met kruidenaftrekzels niet, omdat de verzwakkingen uit het zaad overgedragen worden in de plant en niet worden veroorzaakt door schimmelsporen die van buitenaf worden aangevoerd door regen en wind.

Ook de grond kan bijdragen aan de versterking of verzwakking van gewassen. We hebben er al op gewezen dat rogge bijzonder weinig eisen stelt. In de biologisch-dynamische landbouw streeft men ernaar de grond zo te verzorgen, dat hij een veelvoud aan gezonde substanties bevat, zodat de planten zelf kunnen ‘kiezen’, wat ze voor hun groei nodig hebben. Van overmatig bemesten wordt daarom meestal afgezien en er wordt vooral gebruik gemaakt van compost die een jaar gerijpt is. Dit voorkomt in hoge mate aantasting door schimmels en ongedierte.

In de landbouwpraktijk staat paardenmest niet goed bekend, maar als paardenmestcompost is hij uitstekend voor de haverteelt. Ook is het voor koeienmest heel goed wanneer tijdens het composteren ongeveer een tiende paardenmest wordt toegevoegd, omdat dit kan bijdragen aan een goede warmteontwikkeling, die vervolgens



Moederkoorn op rogge



Behandeling met het hoorn-kiezelpreparaat op worteltijden om de windresistentie van de halmen te bevorderen. V.l.n.r: tarwe, gerst, haver

de gewenste vorming van paddenstoelen ondersteunt. De kleine inktzwam markeert het begin van het composteringsproces, dat tot een eind komt wanneer de mestwormen verschijnen. De inktzwam houdt echter niet van veel wind, wat we goed konden observeren bij mestvergelijkingen aan de Noordzee, waar de paddenstoel zich alleen in de luwte goed ontwikkelde.

Op grond die met zulke compost is verzorgd, groeit ook rogge goed. Hij houdt er echter helemaal niet van om te groeien op rijke, half verteerde mest- of plantencompost. Hij wordt daardoor gevoelig voor schimmel waardoor hij kan gaan liggen, of er ontstaat zelfs moederkoorn.

Wanneer boeren kunnen zorgen voor de juiste condities voor het telen van rogge, dan wordt daarmee de basis gelegd voor een goed en gezond roggebrood.

Het bakken van brood met rogge is echter helemaal niet zo eenvoudig als bijvoorbeeld

het bakken met tarwe. Zo gevoelig als rogge is bij de teelt, zo veeleisend is het graan ook bij het bakproces, wanneer je het brood zo wilt bakken dat het al zijn krachten in het menselijke organisme kan inzetten. Roggebrood is meer dan alleen een maagvullend en verzadigend brood. Het levert ook op verschillende manieren een bijdrage aan de gezondheid van de mens.

Grote bakkerijen zijn meestal niet in staat dit ogenschijnlijk arbeidsintensieve bakproces uit te voeren. Zij voegen meestal een deel tarwemeel toe aan het mengsel en wat gist om het brood te laten rijzen, in plaats van een echt zuurdesemdeeg te maken.

Het recept op blz. 45 lijkt nogal ingewikkeld. Maar laat je niet uit het veld slaan. Wanneer je het enkele keren hebt gemaakt, is het vrij eenvoudig.

Rogge wordt verbouwd voor de graankorrels en om brood van te maken, maar het stro wordt ook gebruikt in stallen en door

inkers die er bijenkorven van maken. Roggestro is hiervoor het meest geschikt. Bij proeven die we hiermee deden, werden gerst- en haverstro door de bijen kapot gebeten. Ook in vakwerkhuisen werd roggestro door de leem gemengd. Het bevorderde niet alleen de houdbaarheid van de leem, het ondersteunde ook de warmte-isolerende werking.

Een andere toepassing van rogge sinds de jaren dertig van de vorige eeuw is bij

de wegebouw. Nieuwe bermen en taluds moeten veilig worden gemaakt zodat de aarde niet wordt weggespoeld door een hevige regenbui. Rogge heeft diepe, stevige wortels en weinig behoefte aan bemesting; het groeit snel op de arme gronden van nieuw ontgonnen gebied en houdt de bovenlaag van de aarde vast totdat wilde planten wortel schieten. Ook vandaag nog wordt rogge voor dit doel gebruikt op problematische plekken.



Rogge uitgezaaid op een talud